

TÁRSADALMI KÖRKÉP, KÉT POHÁR KÖZÖTT

Hornyik György: *A gyárkapun kívül*, Forum. Újvidék, 1981.

Úgy tudjuk, hogy Hornyik György a hétköznapi egyszerűségében keresi a csodákat, a mindennapok vállalásával emeli hőssé elbeszéléseinek szereplőit. A közelmúltban megjelent novelláskötete fülszövegében ki is hangsúlyozta, hogy kerüli a sarkított élethelyzeteket — s ezáltal a drámai ábrázolás lehetőségét is —, azaz korántsem a páratlan, az egyedülálló és érdekes érdeklő történeteiben, hanem sokkal inkább az, amit bárki bármikor átélhet maga is; szinte *közszájon* forgó történeteket tömörít a művészi kifejezés formájába.

Most megjelent kisregénye is ezt az ars poeticát példázza. Kollár István magas szakképesítésű asztalos munkahelyét az üzem vezetősége megszünteti, azaz a több gyermekes családapá 12 évi kiváló munka után egyszerűen az utcára kerül. Több havi nélkülözés után, beszélgetés közben, két pohár ital között feltör belőle az indulat, s ezzel lavinát indít el: az üzem igazgatóját tiltott üzelmei miatt leváltják, a vezetőséget újrászervezik. Kollár Istvánban feléled a remény, hogy nemhiába utasította vissza a külföldi munkavállalások lehetőségét, visszamehet még régi üzemébe dolgozni.

Ezt a novellatémát dolgozza fel Hornyik György kisregénye. Közvetlenül a mából meríti hát témáját. *A gyárkapun kívül*, s úgy érezzük, inkább az indulat, az együttérzés és a szánakozás az ihletője, mint a tárgyilagos felmérés és ezzel együtt a leleplezés szándéka. Ahhoz, hogy társadalmi leleplező regény legyen, kissé megkésve jelent meg, habár sohasem késő, amíg hasonló jelenségek léteznek. Márpedig léteznek, mert már-már közhelyizű a kisregény története. De mennyiben lehet egy emberi sors közhelyszerű? Sokkal inkább az a közhely, hogy íme, tudjuk, hasonló vállalati manipulációk és visszaélések igenis léteznek, még ma is, egyre szilárduló öngazgatási gyakorlatunkban is élnek kiskirályok, sőt udvartartásuk is van, de az, aki változtathatna a tényeken, a munkásság, inkább szemellenzőt hord, néhány sörrel meg konyakkal elűzi rebbelisi gondolatait, és hallgat, még ha egzisztenciájáról is van szó. Önkéntelenül vetődik fel a kérdés: miért? Hornyik György regénye arra vállalkozik, hogy etikai töltetének segítségével megadja a lehetséges válaszok egyikét.

Éppenséggel hát egy sarkított élethelyzetet ábrázol sarkított módon a szerző. *A gyárkapun kívül*ben minden vezető, irodista (még a portás is) korrumpálódott, az általános szimónia részese, nem törődnek sem a munkások helyzetével, sem a munkakörülményekkel, hanem olyan norma és munkatempó meghatározásán és betartásán erősködnek, ami a terv teljesítése mellett azt is lehetővé teszi, hogy a munkások az ő magánmegrendeléseiket is teljesítsék. A munkások pedig egytől egyig meghu-

nyáskodott teremtések, sokkal többet tudnak a vállalat (tévútra) vezetéséről, mint amennyit el mernek mondani. A körülmények kényszerítik megalkuvásra őket, a munkanélküliség veszélye meg a vezetőség önkényuralma. Még nem tudtak beilleszkedni az öngazgatás adta jogaikba, mert a különböző öngazgatási szervek élére is megalkuvó, a kiskirályokat kiszolgáló egyének kerültek. Az egzisztenciális bizonytalanság tömi be Kollár István munkatársainak is a száját, akik a kocsmázások során együttérzést mutatnak vele, kritizálják a mesterkedő vezetőgárdát, de a munkástanácsi gyűlést hagyják a vezetők által tervezett korreográfia szerint lebonyolítani.

A vezetők (és besúgóik) meg a munkások egysíkú tömege között különös jelenség a főhős, Kollár István. A kisregény legelején úgy tudjuk, azért került az utcára, mert túl sokat járt a szája az üzembeli üzelmekről (meg különben is kellett a munkahelye egy protekciós számára). Néhány bekezdéssel később már az anyagi tudatlanság megtestesítője lesz; munkatársa egymás után sorolja fel az igazgató, a főkönyvelő, a besúgójuk visszaéléseit, de hősiüknek csak most nyílik ki a szeme; a tényeket már ismerte, de az összefüggések csak most világosodtak meg előtte, amikor más összefoglalta őket. Nem sok haszna van azonban a bizonyítható tényekből, mert túl erőseknek látja azokat, akik félreállították útjukból. Csak néhány hónap múlva, amikor a végkielégítés összegét teljesen fölélte a család, és semmiféle munkalehetőség nem mutatkozott, akkor tör ki belőle a személyes indulat, akkor számolja a főkönyvelő fejére a vezetőség bűneit, de csak azért, hogy alkoholfűtötte dühétől végre valahogy megkönnyebbüljön, nem pedig felismerve az apelláció törvényes lehetőségét és útját. S szinte véletlenszerű a megoldás is, az üzem vezetőségének újraszervezése.

Csak Kollárnak nem volt vaj a fején (a többieknek, ha más nem, a meghunyászkodás bűne nyomta a lelkét), s munkanélküliségének „védelmében” jogos vádat emelhetett az élőködők ellen, majd megkönnyebbültén távozott az üzemből. Hogy a társadalmi önvédelem szervei működésbe léptek és leleplezték a korrupt vezetőséget, már nem az ő érdeme. Ugy is mondhatnánk, hogy túl sok szerepe van a kisregényben a véletlennek, az esetlegességnek ugyanakkor, amikor túlságosan is égető társadalmi problémáról szól. De talán ez a véletlenszerűsége hagyatkozó cselekvésforma ad nagyobb hitelességet Kollár István alakjának, mert így érezzük, de a kisregény a tudatosan cselekvő embert a munkásság között is felfedezhette volna, nem csupán a csalók és a harácsolók között. Épp ezért nagyon keskeny az a határ, ami *A gyárkapun kívül* elválasztja attól a regénytípustól, amit Updike az érzelmek masszörjének nevezett, abban az értelemben, hogy az érzelmekre óhajt hatni. Hornyik György azonban nem csúszott át ezen a határon, realisztikus ábrázolásmódja letompította az érzelmi ráhatás szándékának élet. Kisebb technikai fogyatékoságai miatt nem tartjuk a mai jugoszlá-

viai magyar realista regény kiemelkedő példájának, annak ellenére, hogy a regény formailag többé-kevésbé jól megoldott. A téma inkább elbeszéléstémának tűnik, amit a befejezés, a megoldás lehetőségének felvetése kerekít kisregénnyé. Formailag az egyes szám első személyében elmondott keretes elbeszélést is relevánsnak tekinthetnénk, ha következetes lenne. Az író ugyanis a regény elején utal arra, hogy hőse vásárolt egy sárga fődélű kockás füzetet. Arra következtethetünk ebből, hogy a munka nélkül eltöltött idő naplóját fogjuk olvasni a továbbiakban, de ezt az illúziókat a későbbiekben nem táplálja. Egyszer ugyan említi, hogy hosszabb idő óta nem írt a füzetbe semmit, megfeledkezett róla, s ez az idő ki is esik a kisregényből, tehát mégiscsak naplóról van szó. De az elbeszélés formája nem támasztja alá ezt a feltevést (illúziót), ugyanis a túl részletes, majdnem egészében párbeszédéből felépülő szövegrészletek a naplóformától idegen, redundáns elemeket is tartalmaznak. Nem így, ha elvetjük ezt a fikciót. Akkor egy tömör szerkezetű, arányosan komponált, ügyesen megtervezett párbeszédre épülő kisregényt kap az olvasó, ami minden felesleges sallangtól mentesen (írói mértéktartással megalkotott), célratörő cselekménybonyolítással tár elénk egy szerencsétlen munkássorsot és annak társadalmi hátterét.

Szinte meglepő, furcsa egy olyan regényt olvasni, amelyben a fikció és a valóság annyira egybevágó, a történet ideje és a megírás ideje annyira egybeeső, mint *A gyárkapun kívül*ben. Furcsa, mert a mai prózaalkotások szívesen fordulnak a közelebbi vagy távolabbi múlt felé. Hornyik György kisregénye annyira a mában gyökerezik (vagy inkább a témája túl tartós és megoldatlan), hogy mindenki ismer ilyen vagy hasonló történetet. Ezért talán többet is várnánk az írótól a pusztá ábrázolásnál, többet a felindulásnál, szánakozásnál. Inkább drámába kíváncsi történet Kollár Istváné, méghozzá sorsdrámába, hiszen őt is a regényt is a sors irányítja. Úgy érezzük, Hornyik György kisregényének témájában nem mutat fel újat, csupán ismételten felhívja a figyelmet arra, hogy az öngazgatási gyakorlat és a személyes érdekek ütközésének oka az új társadalmi körülmények és az örök (?) emberi hatalmaskodási, harácsolási ösztön, a kiskirálykodás ellentmondásában keresendő. Azok a társadalmi jelenségek, amelyeket a regény feszeget, ma is időszerűek, de csak azért, mert a társadalom (sem) találta meg rájuk az általános gyógyszert, s nem pedig azért, mert most jelentek volna meg és éppen írónk hívta volna fel rájuk a figyelmet (még akkor sem, ha nem is most írta művét). Ezért *A gyárkapun kívül* értékeit a morális kiállásban, a kisregény ökonomikus megszerkesztésében, célratörő elbeszélő stílusában kereshetjük.

FEKETE J. József